

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Прикарпатський Національний Університет Імені Василя Стефаника

Факультет Історії, Політології І Міжнародних Відносин

Кафедра Міжнародних Відносин

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему “Сучасні дилеми розвитку Європейського Союзу”

Виконав: студент 2 курсу, групи мв-21м
спеціальності "Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні
студії"

Воробець Назар Реджепович

Керівник : Цепенда І.Є.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	6
1.1 Історичні етапи розвитку ЄС	6
1.2 Провідні інституції та принципи функціонування ЄС	14
1.3 Політичний, економічний та соціальний аспекти розвитку Європейського Союзу	20
РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЄС	24
2.1 Міграційна криза та проблеми інтеграції біженців	24
2.2 Зміна клімату та "зелений курс" ЄС	31
2.3 Енергетична безпека на тлі геополітичної нестабільності	38
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЄС	46
3.1 Розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики	46
3.2 Роль цифрової трансформації та інновацій у майбутньому ЄС	48
3.3 Можливості для України в контексті сучасних викликів ЄС	53
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні інтеграційний аспект є предметом досліджень багатьох науковців, які приділяють особливу увагу європейській інтеграції, що стала яскравим прикладом значних досягнень держав, що входять до складу Європейського Союзу. ЄС після останнього розширення об'єднує 27 країн, охоплюючи більшу частину європейського простору. На світовій арені Європейський Союз виступає як потужний економічний центр нарівні зі США та Японією.

Динаміка процесів євроінтеграції ставить нові завдання перед політичною елітою Європи, а також перед науковою спільнотою. Зокрема, гостро постають питання про основоположні чинники успішності інтеграції та ідейні принципи, які мотивують країни вступати до ЄС. Водночас експертів міжнародного рівня все частіше турбує проблематичність цього процесу, адже попри певні труднощі та невдачі, Євросоюз продовжує розширюватися, збільшуючи свою територію, економічну потужність і політичний вплив.

Для України стратегічний курс на інтеграцію до ЄС визначає необхідність розробки ефективних механізмів реалізації цього наміру. У цьому контексті ключову роль відіграє економічне співробітництво з Європейським Союзом. Воно включає створення глибокої зони вільної торгівлі, відкриття ринків, поступове приведення нормативно-правової бази у відповідність до стандартів ЄС та виконання економічної складової Угоди про асоціацію. Такий підхід дозволить суттєво модернізувати співпрацю між Україною та ЄС, сприятиме гармонізації економічних систем двох сторін, стимулюватиме взаємну лібералізацію у сферах торгівлі, руху капіталів і послуг та забезпечить сталий розвиток галузевих політик на основі спільних принципів.

Україна прагне зміцнити свої позиції як конкурентоспроможного та інвестиційно привабливого учасника глобальної економіки. Наразі економічне співробітництво України з країнами Європейського Союзу залишається недостатньо розвиненим, не відповідаючи їхньому реальному потенціалу. Воно здебільшого обмежується торгівлею товарами стандартної структури та окремими інвестиційними проєктами. Водночас Україна отримала статус кандидата в члени ЄС, що значно посилює актуальність вивчення діяльності цього регіонального об'єднання.

Аналіз теоретичних аспектів міжнародної економічної інтеграції, регіоналізації, європейської інтеграції, а також історії Європейського Союзу, його економіки і ключових проблем здійснювали як українські, так і зарубіжні науковці. Серед них варто виділити таких дослідників: Трихліб К.О., Шнирков О.І., Костенко А.М., Готра В.В., Сідоров В.І., Матюшенко І.Ю., Беренда С.В., Резніков В.В., Дугієнко Н., Бутко М.П., Гавриленко Н.М., Широкий Г.М. та Колінець Л.Б.

Метою роботи - проаналізувати сучасні проблеми та суперечності розвитку Європейського Союзу, визначити ключові виклики, що стоять перед інтеграційним об'єднанням у політичній, економічній та соціальній сферах, а також окреслити можливі шляхи їх подолання та перспективні напрями подальшого розвитку ЄС.

Об'єктом роботи є Європейський Союз як інтеграційне об'єднання держав Європи.

Предметом роботи є сучасні дилеми, виклики та перспективи розвитку Європейського Союзу в політичному, економічному, соціальному та безпековому вимірах.

Завдання, які треба виконати в роботі для досягнення поставленої мети:

- Розглянути історичні етапи формування та розвитку Європейського Союзу.
- Проаналізувати інституційну структуру ЄС та принципи його функціонування.

- Визначити основні політичні, економічні та соціальні чинники розвитку Європейського Союзу.
- Дослідити актуальні виклики, зокрема міграційну кризу, проблеми інтеграції біженців, питання кліматичної політики та енергетичної безпеки.
- Оцінити перспективи формування спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.
- Розкрити роль цифрової трансформації та інновацій у майбутньому розвитку Союзу.
- Визначити можливості та виклики для України в контексті сучасних трансформацій ЄС.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1 Історичні етапи розвитку ЄС

Європейський Союз виник у результаті еволюційного розвитку процесу інтеграції західноєвропейських країн, територія яких у минулому була охоплена значними державними утвореннями, такими як Західна Римська імперія, Франкське королівство та Священна Римська імперія. Ідея європейської інтеграції отримала новий імпульс після завершення Другої світової війни, коли почали формуватися механізми співпраці для забезпечення сталого миру. У 1949 році було засновано Раду Європи – організацію, яка виконує функції регіонального аналогу ООН і концентрує свої зусилля на вирішенні питань дотримання прав людини на європейському континенті [1].

Таблиця 1.1 – Початкові кроки утворення ЄС [1]

9 травня 1950 року	Міністр закордонних справ Франції Шуман виступив із пропозицією створити загальний ринок для продукції вугілля і сталі між Францією, Федеративною Республікою Німеччина та іншими країнами Західної Європи. Ця ініціатива стала відомою як "декларація Шумана". Основною метою такого плану було забезпечення примирення між Францією й Німеччиною та запобігання війнам між цими державами в майбутньому.
18 квітня 1951 року	Підписання Паризького договору стало основою створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (ЄСВС). До складу цього співтовариства увійшли шість країн: Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція, які

	згодом відіграли ключову роль у процесі європейської інтеграції. Договір набув чинності 23 липня 1952 року, започатковуючи історичний етап співпраці між цими країнами.
27 травня 1952 року	Країни "європейської шістки" укладають угоду про створення Європейського оборонного співтовариства (ЄОС).
23 березня 1957 року	У Римі було підписано договори, які заклали основу для створення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) та Європейського співтовариства з атомної енергетики (Євратом).
8 квітня 1965 року	Угода про об'єднання виконавчих органів ЄСВС, Євратому та ЄЕС була підписана, а 1 липня 1967 року вона офіційно набула чинності. Це призвело до формування єдиної інституційної структури, яка сприяла розвитку європейської інтеграції. Основними установами стали Європейська Комісія, Рада Європейських Співтовариств, Європейський Парламент та Суд Європейських Співтовариств. У грудні 1974 року до них приєдналася нова інституція – Європейська Рада, що включає глав держав і урядів країн-членів Європейських Співтовариств.
1968 рік	Успішне завершення процесу створення зони вільної торгівлі та митного союзу, які стали першими ключовими етапами інтеграції Європейського економічного співтовариства (ЄЕС).
1969 рік	Формування спільного ринку ЄЕС, що є третім етапом інтеграції, підходить до свого завершення. Первинні цілі, закладені в Римському договорі 1957 року, успішно втілені в життя. У зв'язку з цим постала потреба окреслити нові завдання для подальшого просування європейської інтеграції

Європейський Союз, як інтеграційне об'єднання, формувався під впливом низки важливих чинників та передумов. Основними серед них були:

- цивілізаційні фактори – спільні духовні цінності, що об'єднували країни-члени, а також сумісність їх соціально-політичних та економічних інтересів;

- економічні передумови – потенціал взаємодоповнення у науково-технічній та економічній співпраці між державами;

- культурно-історичні фактори – глибокі історичні корені, тісна взаємодія між європейськими країнами та прагнення до культурного зближення;

- військово-політичні аспекти – традиції спільного регулювання конфліктів, розв'язання військових питань і територіальних суперечностей;

- геополітичні чинники – розвиток територіальних комунікацій, ефективна співпраця в туризмі, торгівлі товарами та послугами.

Процес становлення Європейського Союзу має свою чітку етапність.

Перший етап охоплює період з 1946 по 1959 роки, який ознаменував початок процесу європейської інтеграції. Ключовою подією цього періоду стало утворення Європейського співтовариства вугілля та сталі (ЄСВС) у 1951 році, запропоноване французьким міністром закордонних справ Робертом Шуманом. Його відомий план, опублікований 9 травня 1950 року, закликав до виключення історичної ворожнечі між Францією та Німеччиною через спільне виробництво вугілля та сталі, що мало стратегічне значення для військової промисловості.

План Шумана передбачав модернізацію галузей та покращення умов життя робітників, а також сприяв побудові мирного співробітництва між державами. У результаті, шість країн (Франція, Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Італія, Люксембург) об'єднали свої важкопромислові ресурси під спільним управлінням. Основною ідеєю цієї ініціативи було забезпечення миру в Європі шляхом створення економічної залежності між її ключовими країнами, що унеможливлювало військові конфлікти між ними. Мир і підвищення стандартів життя стали пріоритетними цілями в цьому процесі інтеграції [1].

У 1955 році Жан Монне, один із ключових архітекторів ідеї європейської інтеграції, заснував Комітет боротьби за створення Сполучених Штатів Європи. Центральною метою цієї ініціативи було впровадження чотирьох основоположних свобод економічного простору: свободи руху товарів, осіб, послуг та капіталів. У 1959 році було здійснено перший практичний крок у цьому напрямі – тарифи на товари були знижені на 10%, що ознаменувало початок пом'якшення торговельних бар'єрів.

Водночас у 1958 році Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) ухвалило основні принципи спільної сільськогосподарської політики. Її мета полягала у досягненні продовольчої самостійності країн-членів від зовнішнього ринку. Для цього проводилася політика протекціонізму, що забезпечувала підтримку місцевих фермерів у боротьбі з конкурентами з-за меж Європейського співтовариства.

У період 1960–1969 років Європейське співтовариство переживало динамічне економічне зростання. До 1968 року внутрішня торгівля між країнами-членами стала безперешкодною завдяки повному скасування митних тарифів. Основним управлінським починанням стала реорганізація структури спільноти: у 1965 році була заснована єдина Рада та єдина Комісія Європейських співтовариств, які включали Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), Євратом і ЄЕС. Цей управлінський консолідаційний крок сприяв вдосконаленню обробки сировинних ресурсів, стимулюванню економічної модернізації держав-учасниць, а також розвитку інфраструктури. У 1964 році було утворено Європейський фонд орієнтації та гарантій у сфері сільського господарства, що став ключовим важелем забезпечення продовольчої самозабезпеченості країн спільноти. Однак стрімке економічне зростання завершилося кризою перевиробництва в 1965–1966 роках [1].

Протягом 1970–1979 років спостерігалось активне розширення спільноти як за географічними межами, так і за сферами діяльності. У 1973 році до Європейського співтовариства приєдналися Данія, Ірландія та Велика

Британія. Ця декада також ознаменувалася першими спробами запровадження єдиної валюти: у 1970 році було введено механізм «Європейська валютна змія», який регулював коливання обмінних курсів національних валют країн-членів.

У 1973 році нафтова криза істотно вплинула на ЄС. Внаслідок спільних дій Організації країн-експортерів нафти ціни на нафту різко зросли, що спричинило появу явища, названого «європесимізмом» - занепокоєння щодо перспектив інтеграції. У цей період ЄС почав приділяти увагу екологічним проблемам. Було засновано низку організацій, таких як «Грінпіс», котрі сприяли екологічному відродженню та закликали до відповідального ставлення до природи. Було прийнято перші нормативні акти для обмеження викидів шкідливих речовин в атмосферу. Нафтова криза повторилася ще декілька разів протягом наступних років, що змусило країни спільноти переглянути пріоритети економічного розвитку: акцент перейшов від важкої промисловості до інших галузей через високу вартість необхідної для неї нафти як сировини [2].

З 1979 року Європейський Парламент перетворився на представницький орган, члени якого обираються шляхом прямого загального голосування раз на п'ять років. У 1975 році Європейський Союз зробив важливі кроки до поліпшення економічного стану окремих регіонів, спрямовуючи ресурси на зменшення диспропорцій між багатшими і біднішими районами. У зв'язку з цим було створено Європейський фонд регіонального розвитку.

Наступне десятиліття ознаменувалося знаковими подіями: у 1989 році відбулося падіння Берлінської стіни, а 1990 року – об'єднання Західної та Східної Німеччини. У 1981 році до ЄС приєдналася Греція, а в 1985 році розпочалося формування шенгенського простору. Це надало значних переваг громадянам країн-учасниць і деяким громадянам третіх країн (за наявності в'їзної візи), дозволяючи їм вільно пересуватися територією ЄС. Шенгенську

угоду спочатку підписали сім держав: Бельгія, Німеччина, Іспанія, Франція, Люксембург, Нідерланди та Португалія.

Попри відсутність митних тарифів між країнами-членами ЄС, торгівля залишалася обмеженою через соціально-адміністративні розходження, стандарти, субсидії національним виробникам, ліцензування імпорту та різноманітні регулюючі процедури. Для подолання цих бар'єрів у 1986 році було ухвалено Єдиний європейський акт, головною метою якого стало формування економічного і валютного союзу [2].

Період 1990-х років увійшов в історію як етап "Європи без кордонів". На чолі Європейської Комісії став Жак Делор. У 1992 році в місті Маастрихт підписано Договір про Європейський Союз, відомий також під назвою Маастрихтський договір.

Цей договір заклав основу структур із трьома "опорами":

- 1) спільноти (ЄОВС, Євратом і ЄС) – наднаціональний рівень;
- 2) загальна зовнішня та безпекова політика – міжурядовий рівень;
- 3) внутрішні справи та юстиція – міжурядовий рівень.

Основними завданнями договору стали запровадження єдиної валюти та створення економічного і валютного союзу. У цей період також було засновано Європол – структуру для співпраці у сфері правоохоронної діяльності, а громадяни країн-членів отримали статус громадян ЄС із додатковими правами, такими як свобода вибору місця проживання в межах Союзу. Однак необхідні соціально-економічні реформи для подальшої інтеграції не були здійснені, що ускладнило поступове вдосконалення інституційної системи ЄС [3].

З 1993 року Європейське об'єднання перейшло до нового рівня економічної інтеграції, отримавши нову назву – Європейський Союз. У тому ж році в ЄС почала діяти політика згуртування, спрямована на зменшення нерівності у рівнях соціально-економічного розвитку між державами і регіонами союзу. Для підтримки менш розвинених країн було засновано Фонд згуртування.

У 1995 році до ЄС приєдналися три нові держави: Фінляндія, Швеція і Австрія. З 1990 року стартувала робота над створенням економічного та валютного союзу, що стало важливим етапом інтеграційних процесів. У травні 1998 року було утворено Європейський Центральний банк, а також визначено 11 країн, які першими перейшли до єдиної валюти. З 1 січня 1999 року євро було запроваджено у безготівкових розрахунках, а з 1 січня 2002 року – у готівковому обігу. Цей проект став одним із найвагоміших досягнень в історії європейської інтеграції.

У 1997 році в Нідерландах відбулося підписання Амстердамського договору, який скоригував положення Маастрихтського. Основний акцент був зроблений на регулювання юстиції та внутрішніх справ. Такі питання, як візовий контроль, надання притулку, імміграція, охорона зовнішніх кордонів і правова співпраця у цивільних справах, перейшли до компетенції європейської спільноти.

У 2000 році підписали Ніщцький договір, який уточнив правила голосування в межах ЄС. Ураховувалася не лише кількість голосів країн-членів, але й розмір їхнього населення. Такий підхід запобіг можливості блокування важливих рішень малими країнами.

Сучасний етап розвитку ЄС доцільно відраховувати з 2000 року до сьогодення. Глобалізація економіки сприяла суттєвому зростанню багатьох країн, водночас вона принесла з собою і ризики більшої нестабільності у світовій економіці. Стрімкий розвиток інформаційних технологій зменшив трансакційні витрати та пришвидшив глобальні процеси, зробивши економіки країн дедалі більш взаємозалежними [3].

2000–2007 роки стали періодом активного розширення Європейського Союзу. У 2004 році до нього приєдналися Чехія, Естонія, Латвія, Литва, Угорщина, Польща, Словенія, Словаччина, Кіпр і Мальта. Як результат, ЄС об'єднав уже 25 країн-членів і саме тоді було укладено договір про Європейську Конституцію. Однак документ так і не набрав чинності через негативні результати референдумів у Франції та Нідерландах.

У 2007 році ЄС поповнився Болгарією та Румунією. Того ж року 27 країн-членів підписали Лісабонський договір, який відзначився значними реформами. Серед ключових результатів можна виділити інституційні зміни, уточнення сфер впливу ЄС, модернізацію системи управління союзом, а також поліпшення механізмів співпраці у зовнішній та безпековій політиці.

Європейський Союз функціонує на основі п'яти типів компетенцій: виняткова, спільна, координуюча, повноваження підтримки, координації чи доповнення дій держав-членів, а також специфічна компетенція у сфері спільної зовнішньої політики та політики безпеки. Для оптимізації роботи ЄС була впроваджена посада голови Європейської Ради, що має сприяти підвищенню ефективності діяльності Союзу та спрощенню процесу ухвалення адміністративних рішень.

До того ж було прийнято положення про обов'язковість спільних дій у відповідь на прояви агресії проти однієї з держав-членів. Це свідчить про активне виконання ЄС своєї місії з підтримання миру в регіоні.

Із початком економічної кризи у 2008 році ЄС запустив низку заходів, спрямованих на захист приватних заощаджень, забезпечення доступності кредитів для бізнесу та домогосподарств, а також удосконалення фінансового управління. Загалом на подолання економічних наслідків кризи було виділено понад 2 трлн євро. У 2010 році ЄС запровадив додаткові шляхи для зміцнення фінансової стабільності, серед яких створення Європейського фінансового стабілізаційного механізму та Європейського фонду фінансової стабільності. Разом із внесками Міжнародного валютного фонду ці структури забезпечили кошти у розмірі понад 750 млрд євро для підтримки економічної стійкості [4].

Таким чином, хоча інтеграція країн-членів ЄС приносить значні переваги, залишається актуальною проблема нерівномірного розвитку між старими та новими членами Союзу. Найкраще положення мають ті держави, які, зважаючи на стратегічну мету, активно інтегрують свої економіки в систему ЄС, одночасно зберігаючи незалежність на внутрішньому ринку.

Вони проводять політику стимулювання інвестицій у базові фонди та уникають істотної заборгованості перед іншими країнами-членами.

1.2 Провідні інституції та принципи функціонування ЄС

Згідно зі статтею 13 Договору про Європейський Союз, в межах ЄС діє сім основних органів, які ухвалюють ключові рішення. До них належать [4]:

1. Європейський Парламент
2. Європейська Рада
3. Рада Європейського Союзу
4. Європейська Комісія
5. Суд Європейського Союзу
6. Європейський центральний банк
7. Європейська Рахункова палата.

Європейський Парламент є єдиним виборним органом ЄС і водночас найбільшою демократичною асамблеєю у світі. Його основні функції включають [4]:

1. Законодавча діяльність – більшість нормативно-правових актів ЄС розробляються і затверджуються саме Європарламентом у співпраці з Радою ЄС.

2. Бюджетна відповідальність – проект бюджету проходить голосування в Парламенті, а його підписання та контроль за виконанням здійснюються Президентом Парламенту.

3. Контроль за діяльністю інституцій ЄС – Парламент контролює роботу всіх інституцій, зокрема Європейської Комісії, призначає її членів (комісарів) і може висловити вотум недовіри, що призводить до розпуску Комісії. Також Парламент має право формувати комітети для розгляду конкретних питань.

З прийняттям Лісабонського договору роль євродепутатів значно зросла, наблизивши їхній вплив до рівня Ради Європейського Союзу. Зокрема, ключові зміни стосуються:

- Розширення законодавчих повноважень на 40 нових сфер, серед яких сільське господарство, енергетика, міграція, юстиція, охорона здоров'я, структурні фонди тощо.

- Зміцнення позицій у бюджетному процесі – тепер як Парламент, так і Рада затверджують бюджет спільно.

- Учасності в обговоренні та затвердженні міжнародних угод, укладених від імені ЄС.

- Відстеження діяльності Європейської Ради, включаючи моніторинг ротаційного головування в Раді з питань зовнішньої політики.

- Можливості пропонувати зміни до установчих договорів ЄС.

- Розширення ролі у процесі призначення Президента Європейської Комісії.

Діяльність Європарламенту здійснюється в форматі сесій. Можливі як регулярні, так і позачергові сесії. Засідання євродепутатів проводяться 12 разів на рік, тривають по п'ять днів.

Відповідно до Лісабонського договору Європейський парламент налічує 705 депутатів, які призначаються країнами-членами ЄС залежно від чисельності їхнього населення. Вибори депутатів проводяться кожні п'ять років. Найбільшу кількість представників мають Німеччина, Франція та Італія.

Депутати можуть формувати групи на основі політичних уподобань, незалежно від їхньої національності. У складі Європарламенту є сім основних партій, з яких найбільшою є Європейська народна партія (178 депутатів). Друге місце за чисельністю займає Прогресивний альянс соціалістів і демократів (139 депутатів). Ще 50 народних обранців працюють як незалежні [4].

Європейська Рада, із прийняттям Лісабонського договору, отримала статус інституції ЄС. Її очолює Голова, який обирається шляхом кваліфікованої більшості терміном на два з половиною роки. До складу Ради входять глави держав і урядів країн-членів, Голова Ради та Президент Європейської Комісії. У засіданнях також бере участь Верховний представник ЄС з питань зовнішньої політики і безпеки. Зібрання Ради проводяться щонайменше чотири рази на рік.

Основна функція Європейської Ради полягає у визначенні загальних стратегічних напрямків розвитку та політики ЄС. Згідно зі статтею 15 Договору про Європейський Союз, до її завдань належать [4]:

- Формулювання стратегічних цілей ЄС, особливо у сферах зовнішньої політики та безпеки;
- Затвердження основних напрямків економічної політики держав-членів і спільноти загалом, включаючи заходи для боротьби з безробіттям;
- Оцінка та вирішення випадків систематичних порушень основних цінностей ЄС з боку держав-членів.

Рішення Європейської Ради ухвалюються різними способами залежно від питання: консенсусно, одноголосно, кваліфікованою чи простою більшістю. Вона також визначає політичний порядок денний ЄС, розглядає проблемні питання та пропонує заходи для їхнього вирішення або запобігання виникненню таких ситуацій [5].

Рада Європейського Союзу є інституцією, що разом із Європарламентом відповідає за законодавчий процес. До Лісабонського договору Рада виконувала функції виконавчої гілки управління ЄС.

До складу Ради входять 27 міністрів країн-членів, які представляють конкретну галузь відповідно до тематики обговорення на засіданні. Таким чином, склад учасників змінюється залежно від питання порядку денного. Засідання організовуються як з метою вирішення нагальних питань, так і в рамках загального законодавчого процесу.

До ключових компетенцій Ради ЄС належать: участь у законодавчому процесі, координація політик держав-членів Європейського Союзу, формування спільної зовнішньої політики та політики безпеки, а також проведення переговорів від імені Союзу з метою укладення міжнародних договорів. Спільно з Європейським Парламентом Рада ЄС аналізує та затверджує бюджет ЄС [5].

Залежно від характеру питання, яке підлягає розгляду, голосування в Раді ЄС може проводитися трьома способами: простою більшістю, коли рішення підтримують щонайменше 15 держав-членів; кваліфікованою більшістю, яка становить 55% держав-членів і представляє щонайменше 65% населення ЄС; або одностайно.

Європейська Комісія є виконавчим органом Європейського Союзу, однією із базових інституцій, заснованих у 1957 році. Вона складається з 27 комісарів на чолі з Президентом. Основною метою діяльності Комісії є забезпечення загальних інтересів ЄС, незалежно від національних урядів країн-членів. Діяльність цієї інституції підлягає контролю з боку Європейського Парламенту.

Комісія володіє правом законодавчої ініціативи (у сфері юстиції спільно з державами-членами), а також розробки нових нормативних актів. Громадяни ЄС мають можливість звертатися до Європейської Комісії з пропозицією щодо створення законодавчих актів. До сфери її діяльності входить прийняття нормативних і імплементаційних актів, а також здійснення контролю за дотриманням принципів чесної конкуренції серед підприємницьких суб'єктів.

Комісія контролює виконання законодавства ЄС, реалізує бюджет в партнерстві з державами-членами та виконує функції управління фінансовими програмами Союзу. Її компетенція охоплює координаційні, виконавчі й організаційні аспекти відповідно до положень установчих договорів. Додатково вона виступає представником ЄС під час міжнародних

переговорів, особливо у сфері торговельної політики та гуманітарної допомоги.

Суд Європейського Союзу являє собою ключову інституцію судової влади Європейського Союзу, засновану у 1952 році. Його діяльність регулюється положеннями статті 19 Договору про Європейський Союз, яка визначає структуру судової системи ЄС, розділену на дві основні складові: Європейський Суд Справедливості, що виступає як найвища юридична інстанція, та Загальний Суд.

Основними функціями Суду ЄС є перевірка законності нормативних актів ЄС, забезпечення виконання державами-членами взятих зобов'язань у межах договорів, а також тлумачення права ЄС для національних судових органів. Європейський Суд Справедливості, зі свого боку, складається зі структурних елементів для виконання специфічних завдань: основного суду, який займається справами, спрямованими національними судами та апеляціями; Загального суду, що розглядає випадки анулювання рішень фізичних та юридичних осіб (зокрема у сферах державної допомоги, торгівлі, інтелектуальної власності і сільського господарства), а також Трибуналу у справах публічної служби для вирішення питань, пов'язаних із діяльністю співробітників інституцій ЄС. До складу Суду входять судді від кожної держави-члена, що забезпечує представництво усіх країн Союзу [6].

Європейський Центральний Банк (ЄЦБ) є головною установою в рамках Європейської системи центральних банків (Євросистеми), яка об'єднує національні центральні банки держав єврозони. Основною його метою є збереження стабільності цін як передумови економічного зростання та створення нових робочих місць. До ключових функцій ЄЦБ належить формулювання та реалізація монетарної політики, здійснення валютних операцій, управління валютними резервами єврозони та забезпечення ефективності платіжних систем. Керівництво ЄЦБ здійснюється президентом, якому підпорядковуються віце-президент та чотири заступники за напрямками діяльності. Найвищим управлінським органом виступає Рада

управління, до якої входять члени правління ЄЦБ і керівники центральних банків держав-членів.

Європейська Рахункова Палата, також відома як Європейський Суд Аудиторів, виконує функції зовнішнього аудитора ЄС відповідно до положень статті 287 Договору про функціонування Європейського Союзу. Суд Аудиторів є незалежним органом, чия діяльність полягає у проведенні аудиту фінансів Союзу і підготовці звітів, які служать важливим елементом забезпечення прозорості й звітності в межах ЄС. У його склад входять представники кожної держави-члена, призначені на шість років із можливістю продовження терміну повноважень. Члени Суду обирають Президента установи на трирічний термін із аналогічною можливістю продовження повноважень [6].

До ключових функцій Європейської Рахункової палати належать [4]:

- Контроль за тим, щоб Європейський Союз мав належно організовану бухгалтерію, дотримувався встановлених фінансових правил і забезпечував ефективне використання бюджетних коштів.
- Сприяння покращенню фінансового управління ЄС з метою забезпечення прозорості та достовірної звітності.
- Виявлення ризиків, аналіз недоліків і досягнень, а також розробка рекомендацій для депутатів і працівників інституцій ЄС.
- Надання зауважень і рекомендацій Європарламенту, Раді ЄС, національним урядам і парламентам, а також широкому загалу.

Таблиця 1.1 – Характеристика основних інституцій Європейського Союзу [4]

Назва установи	Рік заснування	Повноваження	Штаб-квартира
Європейська Рахункова палата (Європейський суд аудиторів)	1975	Фінансовий контроль	Люксембург

Європейський центральний банк	1998	Центральний банк	Франкфурт-на-Майні
Суд Європейського Союзу	1952	Судова влада	Люксембург
Європейська Комісія	1958	Виконавча влада	Брюссель
Європейський Парламент	1957	Законодавча влада	Страсбург, Брюссель
Рада Європейського Союзу	1957	Законодавча влада	Брюссель
Європейська Рада	1974	Зустрічі на найвищому рівні	Брюссель

Таким чином, відповідно до Договору про Європейський Союз, на території Альянсу функціонує сім ключових інституцій, які забезпечують ефективну роботу організації. До основних законодавчих органів належать Рада Європейського Союзу та Європейський Парламент, які відіграють центральну роль у прийнятті нормативних актів. Виконавчу гілку влади представляє Європейська Комісія, що опікується реалізацією політик ЄС. Європейська Рада займається координацією зустрічей високого рівня, де визначаються стратегічні пріоритети Союзу. Суд Європейського Союзу здійснює правосуддя, тоді як монетарну політику єврозони контролює Європейський центральний банк. За фінансовий аудит організації відповідає Європейська Рахункова палата.

1.3 Політичний, економічний та соціальний аспекти розвитку Європейського Союзу

Європейський Союз являє собою унікальне інтеграційне утворення, яке об'єднує держави Європи на основі спільних політичних, економічних та соціальних принципів. Його виникнення стало відповіддю на необхідність

відбудови після Другої світової війни та створення стабільної системи співіснування, яка б унеможливила нові конфлікти. Поступово ЄС еволюціонував від економічного співтовариства до політичного та соціального союзу, що нині відіграє ключову роль у глобальній політиці та економіці. Аналіз політичних, економічних і соціальних аспектів його розвитку дозволяє простежити як історичну логіку інтеграції, так і сучасні виклики, з якими стикається ця організація [7].

Політичний вимір розвитку Європейського Союзу від самого початку мав стратегічний характер. Перші інтеграційні кроки, зокрема створення Європейського співтовариства з вугілля та сталі у 1951 році, мали на меті забезпечити політичну стабільність через економічну взаємозалежність Франції та Німеччини, а згодом і інших країн. У 1957 році було підписано Римський договір, що започаткував Європейське економічне співтовариство, яке поступово перетворювалося на політичний союз. Найважливішим етапом у політичному розвитку стала Маастрихтська угода 1992 року, яка закріпила заснування ЄС у його сучасному вигляді та визначила напрям спільної зовнішньої і безпекової політики. Надалі процес політичної інтеграції поглиблювався через Амстердамський, Ніщський та Лісабонський договори, що посилювали роль наднаціональних інститутів і розширювали демократичні механізми ухвалення рішень. У XXI столітті політичний розвиток Союзу визначається необхідністю поєднувати інтереси держав-членів із наднаціональними зобов'язаннями. Прикладом кризових явищ став вихід Великої Британії, який продемонстрував, що інтеграційні процеси можуть бути не лише поступальними, а й зворотними. З іншого боку, нові загрози, зокрема агресивна зовнішня політика росії, підштовхнули ЄС до посилення оборонної співпраці та пошуку єдиного політичного голосу на міжнародній арені. Таким чином, політичний розвиток ЄС характеризується прагненням зберегти внутрішню єдність і водночас посилити глобальну суб'єктність [7].

Економічний аспект розвитку Союзу став основою інтеграційного процесу. Спочатку співпраця була спрямована на створення єдиного ринку та усунення бар'єрів для торгівлі. Єдиний європейський акт 1986 року заклав фундамент внутрішнього ринку, а згодом це переросло у формування чотирьох свобод: вільного руху товарів, послуг, капіталу та людей. Введення євро у 1999 році стало символом і практичним втіленням економічної інтеграції, хоча водночас виявило структурні проблеми. Боргова криза 2008–2010 років показала нерівномірність економічного розвитку країн-членів та обмеженість інструментів спільної бюджетної політики. Незважаючи на ці труднощі, ЄС залишається однією з найбільших економік світу, провідним торговельним партнером та ключовим гравцем у глобальних фінансових і технологічних процесах. Сучасні економічні виклики пов'язані насамперед із необхідністю цифрової трансформації та переходу до кліматично нейтральної економіки. Європейська «Зелена угода» передбачає досягнення вуглецевої нейтральності до 2050 року, що означає масштабну трансформацію енергетики, промисловості та транспорту. Війна росії проти України актуалізувала питання енергетичної безпеки та змусила ЄС активізувати пошук альтернативних джерел енергії, розвивати відновлювані ресурси та зменшувати залежність від зовнішніх постачальників. Крім того, ЄС приділяє увагу розвитку інновацій та високих технологій, зокрема через програми Horizon Europe та Digital Europe, які мають забезпечити конкурентоспроможність Союзу в умовах глобальної конкуренції з США та Китаєм [8].

Соціальний аспект розвитку ЄС відображає прагнення створити не лише спільний ринок, а й простір добробуту для громадян. Соціальна політика базується на забезпеченні високих стандартів життя, рівності, соціального захисту та прав людини. Європейський соціальний фонд та численні освітні та наукові програми, зокрема Erasmus+ і Horizon Europe, сприяють мобільності молоді, розвитку людського капіталу та інтеграції суспільств. Важливим досягненням є формування спільних стандартів

трудового права, що забезпечує захист працівників і гармонізацію умов праці в межах Союзу. Однак соціальні проблеми залишаються значними. Міграційна криза, яка загострилася після 2015 року, поставила питання інтеграції біженців та справедливого розподілу відповідальності між країнами-членами. Старіння населення створює навантаження на пенсійну систему та ринок праці, що вимагає реформ і адаптації. Крім того, суттєвою є проблема нерівності між «старими» членами ЄС та країнами Центрально-Східної Європи, які приєдналися після 2004 року. У соціальному вимірі виявляються й ціннісні суперечності: деякі країни критикуються за обмеження демократичних свобод та відступ від принципу верховенства права, що ставить під питання єдність Союзу як співтовариства, заснованого на спільних цінностях. Водночас розвиток політики солідарності, підтримка соціальних реформ та прагнення до інклюзивності залишаються визначальними пріоритетами ЄС [9].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що розвиток Європейського Союзу є багатовимірним процесом, у якому політичні, економічні та соціальні аспекти перебувають у тісному взаємозв'язку. Політична інтеграція формує інституційні умови для економічної співпраці, економічна стабільність забезпечує ресурсну базу для соціальних реформ, а соціальна політика підвищує легітимність і довіру громадян до інтеграційного проєкту. Сучасні виклики, включно з війною в Україні, глобальною економічною конкуренцією, міграційними проблемами та кліматичними змінами, вимагають від ЄС нових підходів і стратегій. Попри труднощі, Європейський Союз залишається прикладом унікального наднаціонального об'єднання, яке поєднує прагматичні економічні інтереси, соціальну солідарність та політичну волю до збереження миру і стабільності. Перспективи його розвитку пов'язані з подальшим поглибленням інтеграції, посиленням ролі на міжнародній арені та адаптацією до нових глобальних викликів, що робить ЄС ключовим гравцем сучасної світової системи.

РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ЄС

2.1 Міграційна криза та проблеми інтеграції біженців

Міграція являє собою процес переселення населення з місця постійного проживання, який часто пов'язаний із перетином державних кордонів. Вона має стихійний характер та представлена різноманітними видами. Історично міграція існувала завжди, але її сучасне проявлення здебільшого пов'язане з трудовою міграцією. Водночас найбільш масовим і небезпечним залишається нелегальне переміщення до країн Європейського Союзу, масштаби якого за останні роки зросли в десятки разів [10].

Нелегальна міграція перетворилася на стабільне і масштабне явище, що помітно впливає на соціально-економічні та політичні процеси в багатьох країнах світу. За даними Міжнародної організації з міграції, у світі зараз налічується 244 мільйони міжнародних мігрантів, що становить близько 3,3% всього населення планети. Масштаб переселення досяг рекордних висот: внутрішньо переміщених осіб понад 40 мільйонів, а кількість біженців перевищує 22 мільйони. Відсутність домовленостей між урядами країн-членів ЄС сприяє зростанню популярності праворадикальних партій, які активно виступають проти прийняття мігрантів. Невирішеність питання спільного управління потоками мігрантів призводить до нерівномірного навантаження на міграційні служби окремих європейських держав. Це, своєю чергою, ставить під загрозу існування Шенгенської угоди та поглиблює конфлікти між країнами ЄС щодо розподілу мігрантів.

Європейська міграційна криза 2015 року стала однією з наймасштабніших гуманітарних катастроф останнього часу. Вона була спричинена масовим напливом людей з Близького Сходу та Африки до європейських країн. Деякі вчені та аналітики порівнюють цю ситуацію із

періодом Другої світової війни. У ставленні до мігрантів спостерігаються дві основні позиції: Німеччина, Франція, Італія та країни Скандинавії вбачають у кризі можливість перевірити європейські цінності та солідарність; інша позиція, яку підтримують Угорщина, Польща, Словаччина, Чехія і балтійські держави, полягає у сприйнятті біженців як серйозної загрози безпеці та добробуту своїх суспільств.

Сучасна криза міграції є багатовимірною і охоплює різні аспекти проблеми. Перш за все, вона має гуманітарний характер, адже призвела до смерті тисяч людей. По-друге, це криза управління, яка стосується як контролю кордонів, так і організації процесу надання притулку. Нарешті, за словами президента Європарламенту Мартіна Шульца, це криза солідарності, оскільки досягти узгодженого рішення всередині ЄС щодо рівномірного розподілу міграційного навантаження між країнами-членами виявилось надзвичайно складно [11].

Причини цього явища є численними, і серед основних можна виділити:

- відсутність можливостей працевлаштування для значної частини населення у своїх країнах;
- економічну нестабільність, характерну для багатьох країн Близького Сходу;
- гостру бідність і високий ризик голодної смерті на батьківщині;
- соціальну несправедливість, що домінує в східних регіонах;
- прагнення отримати якісну освіту в європейських країнах;
- природні катаклізми, які становлять загрозу для життя і здоров'я багатьох людей цих територій;
- високу ймовірність перебування в зоні військових конфліктів.

Останній фактор є особливо актуальним сьогодні через постійні збройні сутички на Близькому Сході, внаслідок яких страждають тисячі людей, переважно мирне населення. Це підтверджує, що багато жителів цих регіонів змушені залишати свої домівки не через бажання кращого життя, а радше через необхідність рятувати себе та своїх близьких.

До зазначених проблем варто додати ще один важливий гуманітарний аспект. Мігранти нерідко перетинають Середземне море цілими сім'ями, включаючи новонароджених дітей, вагітних жінок або літніх людей. Тисячі з них так і не досягають берегів омріяної Європи. Більшість покидає батьківщину на переповнених чи технічно ненадійних суднах. За даними Міжнародної організації з міграції, у 2017 році понад три тисячі осіб загинули або зникли безвісти під час спроби перетнути Середземне море. Загалом за останні чотири роки кількість жертв перевищила 20 тисяч. Однак навіть ці трагічні статистики не зупиняють біженців: вони продовжують ризикувати життям, вирушаючи у небезпечні морські подорожі.

Гуманітарний аспект проблеми міграційних потоків яскраво демонструє її руйнівні наслідки для тисяч людей, які змушені боротися за шанс почати нове життя [11].

Згідно з даними ООН, основні країни походження шукачів притулку залишаються незмінними з 2014 року. До них належать Сирія, Афганістан, Сомалі, Південний Судан, Судан, Демократична Республіка Конго, Центральноафриканська Республіка, М'янма та Еритрея. Розподіл мігрантів виглядає так: 41% прибувають із Сирії, 27% – з Афганістану, 16% – з Іраку, а інші походять з Ірану, Пакистану, Нігерії, Гамбії, Гвінеї, Марокко та Сенегалу.

Показники прибуття в ЄС протягом трьох років постійно знижувалися, досягнувши у 2018 році лише 10% від пікових значень 2015 року. У тому ж році через зовнішні кордони ЄС було зафіксовано близько 150 тисяч нерегулярних переміщень. Однак зменшення кількості прибуттів не гарантує стабільності в майбутньому, враховуючи невпинний міграційний тиск.

Міграційна криза стала серйозним викликом для ключових принципів ЄС, зокрема свободи пересування. Тимчасове відновлення контролю на внутрішніх кордонах застосовували такі країни, як Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Норвегія, Словенія, Угорщина та Швеція. Криза також посприяла активізації радикальних політичних сил. Наприклад, у Франції ультраправий

кандидат Марін Ле Пен у другому турі президентських виборів 2017 року отримала 33,9% голосів. Радикалізація настроїв частини населення стала очевидною в Німеччині: у 2015 році було зафіксовано 747 нападів на житло біженців, включаючи 222 випадки нанесення фізичних ушкоджень. За даними Євробарометра, імміграція стала найбільш проблемним питанням для європейців, випередивши економічні труднощі та безробіття.

Масові міграційні хвилі дестабілізували багато аспектів внутрішньої і міграційної політики ЄС. Багато держав-членів не були готові до такого значного міграційного тиску, що негативно вплинуло на системи житлового забезпечення, освіти та охорони здоров'я. Неконтрольований потік біженців змусив країни перенаправити фінансові ресурси на тимчасове утримання мігрантів, часто скорочуючи соціальні гарантії для власних громадян через дефіцит бюджету. Такі витрати в певних країнах, наприклад Німеччині й Австрії, викликали напруженість між політиками та суспільством. У місті Кельн навіть спостерігалися гострі конфлікти між місцевими політичними силами [12].

Водночас криза стимулювала розвиток громадянського суспільства Європи. Волонтерські організації активно працюють над забезпеченням базових потреб біженців: надають одяг, продукти харчування та першу медичну допомогу, проявляючи соціальну солідарність у складних умовах.

Міграційна криза, незважаючи на її зовнішньополітичні причини, суттєво впливає на внутрішнє функціонування Європейського Союзу. Вона вперше поставила під сумнів єдність країн об'єднання та ефективність Шенгенських угод – одного з ключових елементів європейської інтеграції, що гарантує свободу пересування всередині ЄС. Особливий виклик це становить для держав, які опинилися на основних транзитних маршрутах потоку шукачів притулку з Близького Сходу.

На сьогодні в межах ЄС застосовується практика відновлення контролю на внутрішніх кордонах через ризики, пов'язані з міграційною кризою. Це регламентується статтею 23 Шенгенського кодексу. Наприклад,

Німеччина тимчасово відновила контроль на сухопутному кордоні з Австрією у період з 11 лютого до 11 травня 2017 року, тоді як Австрія ввела аналогічні заходи на кордонах зі Словенією та Угорщиною. Франція, враховуючи постійну терористичну загрозу, повернула контроль на всіх внутрішніх кордонах з 27 лютого по 15 липня 2017 року.

У світлі міграційної кризи європейські праворадикальні сили акцентують увагу на необхідності рішучих дій щодо обмеження міграційних потоків. Зростання масштабів міграції уже спонукає низку країн ЄС виділяти значні ресурси для створення пунктів прийому біженців, забезпечення гуманітарної допомоги, харчування та медичного обслуговування. Зберігши нинішню тенденцію напливу біженців і можливість подальшої ескалації кризи, ЄС може зіткнутися зі значним збільшенням економічних витрат на реалізацію соціальної політики. Фінансування таких заходів здійснюється за рахунок бюджетів країн-членів, а головний тягар ресурсного навантаження лягає на плечі громадян-платників податків [13].

Ще однією проблемою є можливість посилення напруження на ринку праці через приріст числа нових мігрантів, що може погіршити ситуацію з безробіттям у багатьох країнах Європи. Це потенційно загрожує негативними соціально-економічними наслідками для громадян ЄС, що, у свою чергу, може спричинити зростання міжетнічних конфліктів та погіршення ставлення до іноземних мігрантів.

Криза з нелегальними мігрантами також посилює внутрішньополітичну напруженість. Націоналістичні організації дедалі гучніше заявляють про втрату Європою її культурних традицій та загрозу розмивання національної ідентичності європейських націй у нинішній ситуації. Недоліки політики інтеграції мігрантів загострюють взаємини між місцевим населенням і прибулими, сприяють активізації антиіммігрантських настроїв та викликають масові протести проти чинної міграційної політики урядів держав ЄС.

Підхід Європейського Союзу до питання міграції залишається переважно євроцентричним. Ця ситуація демонструє слабкі сторони Союзу,

головними серед яких є відсутність справжньої єдності між державами-членами. Недостатня координація та співпраця між країнами підкреслює, що ЄС ще не можна розглядати як повноцінний інтегрований політичний союз. Проблема міграції виявляє неефективність і роз'єднаність ЄС, сприяючи конфліктам між державами-членами та стимулюючи поширення націоналістичних і антимусульманських настроїв. Феномен міграції, замість предмета конструктивної дії, нерідко сприймається як загроза, що лише поглиблює кризу.

У таких умовах вирішення міграційних проблем, захист прав біженців і надання підтримки країнам, які найбільше потерпають від припливу мігрантів, стають ключовими викликами для ЄС. Внутрішні відносини між країнами-членами через міграційну кризу продовжують погіршуватися. Зростає розбіжність між політиками, як-от урядами, що дистанціюються від "політики відкритих дверей" А. Меркель, яка передбачає відкритість до біженців. Це призводить до збільшення кількості мігрантів, а також посилює нерівномірний розподіл їх між країнами. З одного боку, Єврокомісія намагається ухвалювати рішення відповідно до спроможностей кожної країни окремо, але з іншого – це створює диспропорції між державами, мінімізуючи взаємодію та ускладнюючи контроль над кризою [14].

Цілком ймовірно, що такі тенденції можуть спричинити розкол ЄС у перспективі. Накопичення проблемних питань – нескінченний потік мігрантів, прийняття нових членів до Союзу, війна в Україні та санкції проти росії, фінансові витрати на утримання мігрантів, економічні труднощі окремих країн – усе це посилюється різкими розбіжностями поглядів стосовно міграційної політики і зобов'язань членів перед Союзом. Референдум у Великобританії щодо виходу з ЄС та неоднозначне ставлення громадян до цих проблем лише загострюють ситуацію.

ЄС необхідно знайти більш конструктивний підхід до вирішення проблеми міграції. Проблеми слід вирішувати не шляхом ізоляції, а через усунення причин вимушеного переселення людей. Незважаючи на масштаби

кризових явищ, врегулювання можливе за умов комплексного підходу. Міграційна політика має враховувати соціальні, політичні, культурні та етнічні особливості кожної країни. Європейським державам варто об'єднати зусилля задля розвитку спільної стратегії, беручи до уваги інтереси населення тих країн, які висловлюють незгоду з надмірно лояльними умовами для біженців.

Відзначаючи успіхи в подоланні міграційної кризи, 12-й голова Європейської Комісії Жан-Клод Юнкер наголосив, що проблема міграції залишатиметься серйозним викликом для майбутніх поколінь європейців на тривалий час. Це вимагає від Європи розробки ефективних інструментів для справедливого та відповідального регулювання міграційних процесів, а також підготовки до належної реакції на можливі кризові ситуації. За словами Юнкера, на часі перехід від ідей до законодавчих рішень, а від законів – до їх практичного застосування.

Загалом, міграційні тенденції сучасного етапу залишаються проблематичними для Європейського Союзу. З кожним роком зростає кількість біженців, які перетинають європейські кордони в пошуках кращих умов життя. Це створює серйозні виклики для безпеки та стабільності європейських країн, провокуючи кризові явища в європейському середовищі. Подолання "міграційної кризи" в ЄС є складним і тривалим процесом через розбіжності позицій між державами-членами. Однак досягнення позитивних результатів є можливим за умови знаходження спільної позиції та розробки чіткої довгострокової стратегії. Така стратегія повинна враховувати конкретний план дій на рік, два, три, п'ять чи десять років, що дозволить політичному керівництву прогнозувати міграційні потоки в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі і приймати відповідні рішення [14].

Отже, питання міграційної політики займає стійке місце серед пріоритетів європейської інтеграції. Водночас, зважаючи на те, що ключові аспекти цієї сфери залишаються у віданні національних урядів, формування

спільної міграційної політики потребуватиме продовження непростих узгоджень і компромісів.

2.2 Зміна клімату та "зелений курс" ЄС

У червні 2021 року Європейська Рада схвалила Європейський кліматичний закон, запропонований Єврокомісією. Він встановлює амбітну ціль – скоротити викиди парникових газів на щонайменше 55% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року. Основне завдання закону – досягти кліматичної нейтральності країн ЄС до 2050 року через зниження викидів, інвестиції в екологічні технології та охорону навколишнього середовища. Документ передбачає, що політика ЄС буде повністю орієнтована на реалізацію цієї мети, залучаючи до процесу всі сектори економіки та суспільства [15].

Ключові аспекти закону включають:

- Створення довгострокових умов для соціально справедливого та економічно ефективного переходу до кліматичної нейтральності.
- Систему моніторингу прогресу, з можливістю вживати додаткові заходи за необхідності.
- Забезпечення стабільності й передбачуваності для інвесторів та економічних суб'єктів.
- Формування незворотності процесу переходу до кліматичної нейтральності.

Відповідно до закону, інституції ЄС і держави-члени зобов'язані вжити заходів як на національному, так і на регіональному рівнях, враховуючи принципи справедливості та солідарності між країнами. Документ передбачає детальне відстеження результатів, використовуючи існуючі механізми, такі як національні енергетичні й кліматичні плани країн ЄС, звіти Європейського агентства з навколишнього середовища та актуальні

наукові дані про кліматичні зміни. Оцінка прогресу проводитиметься кожні п'ять років згідно з глобальними оглядами в рамках Паризької угоди.

Додатково запропоновано визначити загальноєвропейську траєкторію скорочення викидів парникових газів на період 2030–2050 років. Це допоможе оцінювати досягнення проміжних результатів і забезпечить передбачуваність для урядів, бізнесу та громадян.

До вересня 2023 року, а далі кожні п'ять років, Європейська комісія буде проводити оцінку відповідності заходів Європейського Союзу та окремих країн-членів їхніх стратегій кліматичному нейтралітету. Комісія має право надавати рекомендації для тих держав-членів, дії яких суперечать цілям кліматичної нейтральності, при цьому країни-члени будуть зобов'язані враховувати ці рекомендації або належним чином обґрунтувати їх невиконання.

Крім того, держави-члени мають розробити та реалізувати стратегії адаптації для підвищення своєї стійкості до наслідків кліматичних змін і зниження вразливості. Для досягнення декарбонізації необхідно скоротити викиди в усіх секторах, включаючи промисловість, енергетику, транспорт і сільське господарство. Поряд із заходами щодо пом'якшення кліматичних змін Європейський Союз впроваджує дії з адаптації до їх неминучих наслідків, забезпечуючи максимальну готовність до них [16].

14 липня 2021 року Європейська комісія представила програму боротьби зі зміною клімату Fit for 55, яка охоплює період до 2050 року. Заходи цієї програми спрямовані на скорочення викидів двоокису вуглецю у всіх сегментах європейської економіки: від виробництва електроенергії й автомобільної промисловості до житлового сектору, судноплавства, авіації та сільськогосподарського виробництва. Планується, що до 2030 року рівень викидів у ЄС скоротиться на 55 % порівняно з рівнем 1990 року, а до 2050 року він буде зведений до нуля.

Кліматичні пріоритети України повинні бути переглянуті з урахуванням Європейського зеленого курсу (ЄЗК) та нової програми Fit for

55. Метою є забезпечення адаптації до змін клімату і інтеграція кліматичних стратегій в економічно-соціальні програми розвитку країни.

Одним із ключових компонентів Fit for 55 є впровадження механізму транскордонного вуглецевого регулювання, який передбачає сплату митних зборів на товари, імпортовані до ЄС, залежно від їхнього вуглецевого сліду. Це дозволить уберегти європейських виробників від втрати конкурентних переваг через більш жорсткі кліматичні стандарти у порівнянні з країнами, де такі вимоги менш суворі.

Нова кліматична політика ЄС спрямована на прискорення скорочення викидів парникових газів протягом наступного десятиліття. Вона включає розширення торгівлі квотами на викиди на нові сектори та удосконалення існуючої системи торгівлі квотами у ЄС; активніше залучення відновлюваної енергії; підвищення енергоефективності; збільшення використання транспорту з низьким рівнем викидів та створення необхідної інфраструктури для його підтримки; гармонізацію податкової політики із цілями кліматичного курсу; заходи протидії «витоку вуглецю»; реалізацію проєктів із збереження й розширення природних поглиначів вуглецю [16].

Система торгівлі викидами ЄС визначає вартість вуглецю та щорічно знижує допустимі показники шкідливих викидів в окремих секторах економіки. За останні 16 років завдяки цій системі вдалося скоротити викиди від виробництва електроенергії та енергоємних галузей на 42,8 %. Європейська комісія пропонує додаткові заходи, серед яких подальше зниження загального ліміту на викиди, збільшення темпів щорічного скорочення, поступова відмова від безкоштовних квот для авіації, адаптація до глобальної системи компенсації та скорочення авіаційних викидів, а також вперше включення викидів судноплавства до європейської системи торгівлі викидами. Крім того, для вирішення проблеми низьких темпів скорочення шкідливих викидів у транспортному секторі та будівництві створена окрема система торгівлі викидами, яка охоплює паливо для автомобілів і будівництва.

На частку виробництва та використання енергії припадає 75 % викидів у ЄС, тому перехід до екологічно чистої енергетичної системи залишається ключовим пріоритетом. У цьому контексті Директива про відновлювану енергію ставить амбітну ціль – до 2030 року досягти рівня 40 % виробництва енергії з відновлюваних джерел. Держави-члени повинні активно підтримувати цю мету, визначаючи конкретні завдання для збільшення частки відновлюваної енергії в транспорті, опаленні, охолодженні, будівництві та промисловості. Крім цього, посилюються вимоги до сталого використання біоенергетики. Державам належить розробляти ефективні моделі підтримки біоенергетичних проєктів, дотримуючись каскадного принципу, який передбачає мінімізацію негативного впливу на ринок біомаси.

Для компенсації фінансових витрат на кліматичні ініціативи в межах ЄС держави-члени повинні спрямовувати весь дохід від торгівлі викидами на кліматичні та енергетичні проєкти. Частину доходів нової системи торгівлі, пов'язаної з паливом для транспорту і будівель, планується використовувати для підтримки найбільш уразливих домогосподарств, малих підприємств і транспортних споживачів [17].

Важливою частиною загальних кліматичних зусиль ЄС є захист природних поглиначів вуглецю. Відповідно до Положення про землекористування, для лісового господарства та сільського господарства до 2030 року встановлено мету щодо виведення з атмосфери еквіваленту 310 млн тонн CO₂ за допомогою природних механізмів. Державам-членам необхідно забезпечувати догляд за існуючими поглиначами і працювати над їх розширенням. Більше того, до 2035 року ЄС прагне досягти кліматичної нейтральності у сферах землекористування, лісового господарства та сільського господарства, враховуючи врегулювання викидів, не пов'язаних із CO₂, таких як ті, що утворюються через використання добрив та тваринництво.

Лісова стратегія Європейського Союзу має на меті покращення якості, кількості та стійкості лісових масивів, узгоджуючи екологічні та економічні цілі. Ця стратегія підтримує розвиток лісової біоекономіки, гарантуючи при цьому, що вирубка деревини та використання біомаси здійснюється на засадах сталого розвитку. Серед ключових ініціатив - реалізація масштабного плану висадження трьох мільярдів дерев у країнах ЄС до 2030 року, що слугуватиме важливим внеском у збереження світової екосистеми.

Механізм коригування вуглецю на кордонах (МКВК) передбачає впровадження цінового регулювання на вуглецевий вміст імпортованих товарів окремих категорій. Його метою є уникнення так званого "витоку вуглецю", який виникає внаслідок високих кліматичних стандартів у Європі, що можуть спричинити перенесення виробничих процесів до країн із менш суворим регулюванням. Цей механізм покликаний не лише скоротити обсяги викидів у межах ЄС, але й сприяти зменшенню глобальних викидів завдяки стимулюванню промисловості за межами союзу до прийняття аналогічних кліматичних заходів [18].

Для вирішення проблеми зростання викидів від автомобільного транспорту пропонується низка додаткових заходів на підтримку існуючої системи торгівлі викидами. Зокрема, планується посилення стандартів щодо рівнів викиду CO₂ для легкових автомобілів і фургонів, що стимулюватиме перехід до транспортної мобільності з нульовими викидами. Згідно з цими заходами, виробники мають забезпечити зниження середніх рівнів викидів від нових автомобілів на 55% до 2030 року і на 100% до 2035 року порівняно з 2021 роком. Таким чином, усі автомобілі, зареєстровані після 2035 року, повинні бути безвуглецевими. Водночас актуалізоване регулювання інфраструктури альтернативних видів палива вимагатиме від держав-членів збільшення кількості зарядних станцій відповідно до темпів поширення автомобілів із нульовими викидами. Інфраструктура зарядки електромобілів буде розташована щонайменше кожні 60 км автошляхами, тоді як водневі заправні станції – кожні 150 км.

Для скорочення загального споживання енергії, зменшення викидів парникових газів та подолання енергетичної бідності буде оновлено Директиву про енергоефективність. Вона встановлює більш амбітні цільові показники щорічного скорочення енергетичного споживання на рівні ЄС, визначаючи національні зобов'язання для кожної країни-члена. Пропонується подвоїти обсяги щорічних заходів із енергозбереження, а державний сектор зобов'язується проводити реконструкцію не менше 3% своїх будівель щороку. Це стимулюватиме реалізацію масштабних проєктів модернізації нерухомості, створення нових робочих місць і значне скорочення енергетичних витрат.

Система оподаткування енергоносіїв покликана сприяти захисту та оптимізації функціонування Єдиного ринку, а також підтримувати екологічний перехід шляхом запровадження належних стимулів. Перегляд Директиви щодо оподаткування енергетичних ресурсів передбачає більш тісну інтеграцію оподаткування енергетичних продуктів із ключовими цілями енергетичної та кліматичної політики Європейського Союзу. Такий підхід має сприяти розвитку екологічно чистих технологій, ліквідувати застарілі податкові пільги та знижені ставки, які наразі підтримують використання викопного палива. Впровадження нових правил буде спрямоване на зменшення негативних наслідків конкуренції у сфері енергетичного оподаткування, а також сприятиме забезпеченню стабільного доходу для держав-членів через запровадження зелених податків, які мають менше негативного впливу на економічне зростання порівняно з податками на працю [19].

Авіаційне та морське транспортування, які чинять значний вплив на забруднення довкілля, потребують спеціально розроблених заходів регулювання, здатних доповнити систему торгівлі викидами. У цьому контексті положення про інфраструктуру альтернативних видів палива забезпечує доступ літаків та суден до чистих джерел електропостачання у великих портах та аеропортах. Авіаційна ініціатива ReFuelEU Aviation

передбачає зобов'язання для постачальників палива поступово збільшувати частку стійкого авіаційного палива, яке використовуватиметься разом із традиційним реактивним паливом у європейських аеропортах. Особливий акцент зроблено на синтетичному низьковуглецевому паливі, відомому як електронне паливо. Аналогічно, Морська ініціатива FuelEU Maritime спрямована на стимулювання використання екологічно стійкого морського палива та технологій із нульовими викидами шляхом встановлення граничного рівня парникових газів для енергії, яку споживають судна у портах ЄС.

Незважаючи на те що у середньо- та довгостроковій перспективі переваги кліматичної політики ЄС значно переважатимуть витрати, пов'язані з її реалізацією, у короткостроковій перспективі такі заходи можуть створювати додатковий фінансовий тиск на соціально вразливі домогосподарства, мікропідприємства та користувачів транспорту. З огляду на це, політичні інструменти в рамках пакету ініціатив Fit for 55 будуть спрямовані на справедливе розподілення витрат, пов'язаних із подоланням наслідків кліматичних змін та адаптацією до нових умов [19].

Інструменти ціноутворення на вуглець відіграють подвійну роль у сучасному економічному та екологічному управлінні, адже вони не лише сприяють зменшенню викидів парникових газів, але й забезпечують додаткові надходження, які можуть бути реінвестовані у стимулювання інновацій, підтримку економічного розвитку та фінансування впровадження чистих технологій. У цьому контексті було запропоновано створення Соціального кліматичного фонду (Social Climate Fund), метою якого є забезпечення держав-членів фінансовими ресурсами для підтримки громадян у здійсненні заходів з енергоефективності, модернізації систем опалення та охолодження, а також впровадженні чистих варіантів мобільності. Планується, що Фонд буде фінансуватися за рахунок бюджету Європейського Союзу у розмірі, еквівалентному 25% очікуваних доходів від торгівлі дозволами на викиди для будівельного сектору та автомобільних

перевезень. Загалом у період з 2025 до 2032 року Фонд надасть країнам-членам 72,2 мільярда євро, ґрунтуючись на виправленні багаторічної фінансової рамки, з можливістю мобілізації додаткових коштів у розмірі 144,4 мільярда євро завдяки співфінансуванню на національному рівні [19].

Україна лише нещодавно почала активно долучатися до формування власного "зеленого курсу", зокрема гармонізуючи державну кліматичну політику із принципами Європейського зеленого курсу (ЄЗК). Такий підхід включає перебудову економічної моделі країни, а також потребує залучення значних інвестицій для комплексної модернізації енергетичного сектора. Окрім декарбонізації, необхідно також зосередити увагу на зниженні енергоємності економіки, розробці прозорих ринкових правил, забезпеченні конкурентоспроможності ринків, а також на розширенні внутрішнього видобутку енергетичних ресурсів.

Для компенсування витрат на адаптацію до змін клімату важливо впроваджувати ефективні економічні механізми, які б забезпечували спрямування прибутків від торгівлі дозволами на викиди виключно на фінансування проєктів у сферах клімату та енергетики. Це також відкриває перспективи для активної співпраці з Європейським Союзом у межах ініціативи Fit for 55.

Досягнення цілей щодо декарбонізації економіки у рамках ЄЗК та другого Національно визначеного внеску України до Паризької угоди є амбітним завданням, що вимагатиме значних фінансових ресурсів. Зокрема, за оцінками Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, сума інвестицій, необхідна до 2030 року, становить приблизно 102 мільярди євро. Водночас пандемія COVID-19, повномасштабна війна та пов'язане з нею уповільнення економічної активності суттєво ускладнили доступ до фінансових ресурсів, що підвищує навантаження на бізнес-середовище і ставить виклики перед реалізацією кліматичної політики держави.

2.3 Енергетична безпека на тлі геополітичної нестабільності

З часу заснування Європейського Союзу енергетична сфера постала перед Європою як складний наднаціональний виклик, який характеризувався необхідністю досягнення балансу між глобальними ринковими силами, розбіжностями у пріоритетах та інтересах держав-членів, а також неоднорідністю цілей енергетичної політики та обмеженнями у розвитку галузевої інфраструктури. Протягом останніх десятиліть енергетична політика посіла центральне місце у зовнішньополітичних стратегіях ЄС, водночас ставши джерелом численних конфліктів, що ускладнюють налагодження стратегічних взаємовідносин між Європою, її сусідами та енергетичними постачальниками.

Значні зміни в питаннях енергетичної безпеки були зафіксовані після 2014 року, коли загрозливі дії росії в Україні викликали занепокоєння серед держав-членів ЄС. Це стало каталізатором для ініціації проєкту Енергетичного союзу, однією з ключових цілей якого було зменшення залежності від російських енергоресурсів та нейтралізація геополітичного впливу росії на Європу. Додатково, переосмислення ролі РФ як загрози стало фундаментальною зміною у позиції таких країн, як Німеччина та Франція, які раніше розглядали росію переважно крізь призму економічного та політичного партнерства [20].

Довгий час енергетична дипломатія на рівні ЄС мала фрагментарний характер, що суттєво знижувало її ефективність для держав-членів. Це створило передумови для реалізації росією політики, спрямованої на підрив авторитету ЄС. Зокрема, Москва уникала співпраці з європейськими інституціями в Брюсселі, натомість орієнтуючись на двосторонні відносини з окремими країнами-членами Союзу. Такий підхід дозволив продемонструвати, що в енергетичних питаннях перевага надається національній політиці ключових держав, таких як Німеччина, Франція та Велика Британія. Яскравим прикладом цієї практики став газопровід «Північний потік-1», який був реалізований у співпраці з колишнім

канцлером Німеччини Герхардом Шредером. Проєкт обходив європейські канали комунікації та був узгоджений напряму між німецькою та російською сторонами, попри заперечення інших держав-членів.

Одночасно дискусії щодо перспектив декарбонізації енергетичної системи та часткового відходу від ядерної енергетики набули особливого значення. Ці дебати зачіпали питання пошуку альтернативних джерел енергії, здатних забезпечити аналогічний рівень стабільності та безпеки. Особливо гостро це обговорювалося в Німеччині. Згідно з думками зарубіжних дослідників, концепція енергетичної безпеки охоплює завдання забезпечення первинних енергоресурсів (макробезпека постачання, зокрема нафти та газу), що є базою для стабільного постачання кінцевої енергії, необхідної для промислових потреб, транспортних систем та побутового сектору (мікробезпека постачання).

Згідно зі статистичними даними, у 2021 році імпорт російського природного газу становив майже 40% загального споживання газу в Європейському Союзі, а імпорт нафти та вугілля складав 25% і 20% відповідно від загальних обсягів імпорту цих енергоносіїв у рамках європейського ринку. Попри значний внесок російських енергоносіїв до структури енергопостачання, ЄС має потенціал поступово знизити свою залежність від російських ресурсів до кінця десятиліття, досягнувши вже значного прогресу до кінця 2022 року. Це можливо за рахунок прискореного переходу до відновлюваних джерел енергії та розвитку взаємопов'язаної, стійкої енергетичної системи, яка сприятиме зміцненню енергетичної безпеки його держав-членів. Збої у постачанні газу до Болгарії та Польщі нещодавно продемонстрували актуальність і необхідність термінових дій у цьому напрямі [20].

Щодо російського вугілля, ЄС ввів заборону його імпорту в рамках п'ятого пакета санкцій, ухваленого 8 квітня 2022 року. Згідно із новими правилами, термін дії чинних контрактів закінчився 10 серпня 2022 року, що фактично ліквідувало залежність ЄС від постачання вугілля з росії. У сфері

імпорту нафти та нафтопродуктів також спостерігається значний прогрес. Однак держави-члени ЄС без доступу до моря стикаються зі значно більш складними викликами, оскільки вони не мають доступу до морських шляхів транспортування нафти та наразі обмежених альтернативних джерел. Для таких країн потрібен додатковий час для переорієнтації постачань, укладання нових контрактів і модернізації існуючих нафтопереробних потужностей для використання альтернативних видів нафти.

Хоча деякі держави вже заявили про намір припинити імпорт газу з росії, вирішення цієї проблеми потребує координації на рівні всього Союзу. Жодна держава-член не здатна вирішити проблему енергозалежності самотійно. Лише спільна стратегія, заснована на принципах солідарності, здатна мінімізувати ризики перебоїв у постачанні та забезпечити стабільність енергоносіїв для всіх країн Союзу.

Європейський Союз має розробити системний підхід для стимулювання держав-членів із різними стартовими позиціями та рівнем амбіцій щодо прискорення енергетичного переходу. Цей процес передбачає відмову від традиційної моделі, що базується на викопному паливі, заради більш інтегрованої та ефективної енергетичної системи, орієнтованої на відновлювальні джерела.

У контексті зазначених пріоритетів Європейська Комісія запропонувала план трансформації REPowerEU, спрямований на поступове зниження залежності ЄС від російських енергоносіїв. Цей план передбачає заходи для швидкого переходу на «зелену» енергетику та зміцнення співпраці між державами-членами для формування стійкої енергосистеми та інтегрованого Енергетичного союзу. Спираючись на пакет ініціатив Fit for 55 і заходи щодо забезпечення енергетичної безпеки, ключовими напрямками REPowerEU є підвищення енергоефективності через стимулювання енергозбереження, диверсифікація джерел енергопостачання, а також пришвидшення переходу на чисту енергетику шляхом комбінування інвестицій та реформ [21].

REPowerEU не змінює ключових цілей ЄС щодо скорочення чистих викидів парникових газів на щонайменше 55% до 2030 року та досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, але пропонує внесення законодавчих поправок, що підвищують цілі з енергоефективності та відновлюваної енергії до 13% і 45% відповідно. Виконання цих завдань у найближче десятиліття є критично важливим для того, щоб Європа стала першим у світі кліматично нейтральним регіоном до середини століття та реалізувала положення Європейської зеленої угоди.

Пакет Fit for 55, на якому базується REPowerEU, містить заходи, спрямовані на розширення застосування торгівлі викидами до нових секторів та вдосконалення існуючої системи торгівлі викидами ЄС, збільшення частки відновлюваної енергії, підвищення рівня енергоефективності, пришвидшення впровадження транспорту з низьким рівнем викидів та відповідної інфраструктури, адаптацію податкової політики до кліматичних цілей, запобігання витоку вуглецю, а також збереження і розширення природних поглиначів вуглецю [21].

Цікавою складовою цих пропозицій є аналіз Системи торгівлі викидами ЄС (European Union Emission Trading Scheme, ETS), яка щорічно встановлює ціну на вуглець та поступово знижує ліміти на викиди у визначених секторах економіки. За роки існування система довела свою ефективність, забезпечивши скорочення викидів у виробництві електроенергії та енергоємних галузях майже на 43%. Крім того, країни-члени ЄС зобов'язані направляти весь прибуток від торгівлі викидами на проекти, спрямовані на боротьбу з кліматичними змінами та розвиток енергетичного сектору, що дозволяє компенсувати частину витрат на кліматичну політику в бюджеті Союзу.

Серйозною перешкодою для інвестицій у відновлювану енергію та відповідну інфраструктуру залишаються тривалі й складні адміністративні процедури. Особливості та тривалість дозвільного процесу варіюються залежно від технології і конкретної держави-члена. Хоча уряди окремих

країн можуть самостійно вирішувати ці проблеми на національному рівні, для прискорення впровадження необхідних відновлюваних джерел енергії потрібний більш скоординований європейський підхід із загальною метою спрощення та оптимізації процедур видачі дозволів.

18 травня 2022 року було запропоновано внести зміни до кількох ключових директив ЄС, спрямованих на посилення використання відновлюваних джерел енергії та поліпшення енергоефективності. Йдеться про Директиву (ЄС) 2018/2001 щодо сприяння використанню енергії з відновлюваних джерел, Директиву 2010/31/ЄС про енергетичну ефективність будівель і Директиву 2012/27/ЄС про енергоефективність.

Директива (ЄС) 2018/2001 була доповнена новою статтею 16а. Вона зобов'язує держави-члени забезпечити, щоб процес отримання дозволів на будівництво, модернізацію та експлуатацію установок відновлюваної енергетики, сховищ енергії та інфраструктури для їх підключення до мережі не перевищував одного року в районах, виділених для розвитку таких проектів. Для нових установок або переналаштування електростанцій цей строк скорочений до шести місяців. У разі наявності надзвичайних обставин терміни можуть бути продовжені ще на три місяці, але за умови чіткої аргументації та інформування розробників про причини такого продовження.

До Директиви 2010/31/ЄС також були внесені поправки, які закріплюють вимогу проектувати всі нові будівлі з урахуванням можливості максимально ефективного використання сонячної енергії. Це передбачає потенціал для інтеграції сонячних технологій та оптимізацію їхньої роботи (стаття 9а).

При прийнятті цих змін важливо враховувати енергетичний потенціал усіх держав-членів ЄС, їхні прогнозовані потреби в енергії та наявність існуючої інфраструктури, зокрема сховищ для енергоресурсів, або можливість її створення. Не менш необхідними є дії на рівні ЄС для забезпечення дотримання загальних цілей Союзу щодо енергоефективності.

Європейська політика повинна не лише доповнювати, а й підтримувати національні зусилля кожної країни в цьому напрямку.

Окрім нормативних змін, слід зважати на той факт, що виробництво та використання енергії відповідають за 75% всіх викидів ЄС, що створює нагальну потребу в переході до екологічно чистої енергетичної системи. Позитивним є те, що частка відновлювальної енергії, зокрема вітрової та сонячної, демонструє стрімке зростання і наразі становить 13% від загального виробництва енергії. У 2021 році виробництво відновлювальної енергії зросло майже на 17%, що склало понад половину глобального приросту електроенергії за останні два роки [19].

Технології для швидкого й глибокого переходу на низьковуглецеві джерела існують уже зараз: використання вітрової та сонячної енергії, біопалива, водневих рішень, відновлювання й зберігання вуглецю. Основним викликом залишається їхнє масштабне впровадження в безпрецедентні терміни та з належною ефективністю.

Активне впровадження відновлюваних джерел енергії має вирішальне значення для поступового переходу від залежності від російських енергоресурсів. Однак важливо усвідомлювати, що досягнення повної енергетичної незалежності від росії можливе лише через створення довготривалих партнерських відносин із іншими країнами. Ці партнерства повинні бути комплексними, двосторонніми та заснованими на взаємовигоді. З одного боку, треті держави можуть допомогти Європейському Союзу з накопиченням необхідних обсягів енергоресурсів, тоді як країни-члени ЄС здатні стимулювати розвиток і використання відновлюваної енергетики, підвищувати рівень енергоефективності у міжнародному масштабі та співпрацювати в галузі зелених технологій і інновацій [21].

Ключовими напрямками такої співпраці є:

– розширення поставок зрідженого природного газу зі Сполучених Штатів та Канади, а також трубопровідного та зрідженого газу з Норвегії;

- поглиблення зв'язків із Азербайджаном, зосереджуючи увагу на Південному газовому коридорі;
- укладання угод із постачальниками газу, такими як Ізраїль і Єгипет, для збільшення експорту зрідженого природного газу;
- партнерство з нафтовидобувними країнами Перської затоки, включно з Катаром;
- дослідження можливостей експортного потенціалу держав Африки на південь від Сахари.

Для реалізації цих планів створюються нові енергетичні платформи ЄС, які відіграватимуть центральну роль у консолідації попиту, координації використання існуючої інфраструктури, веденні переговорів із міжнародними партнерами та організації спільних закупівель газу й водню. Додатково необхідно продовжувати активну співпрацю на світовій арені через механізми G7, G20 та інші міжнародні форуми, для забезпечення стабільного функціонування глобальних ринків нафти [21].

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ПОДОЛАННЯ ІСНУЮЧИХ ПРОБЛЕМ ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЄС

3.1 Розвиток спільної зовнішньої та безпекової політики

Концепція військової інтеграції в рамках європейського проекту була вперше запропонована у 1950-х роках, але ця ініціатива не увінчалася успіхом. Другий етап акцентування уваги на цій ідеї припав на 1990-ті роки, коли конфлікти на Балканах продемонстрували нездатність Європейського Союзу здійснювати військові інтервенції без підтримки НАТО. У підсумку другої спроби військової інтеграції в межах ЄС призвела до створення бойових тактичних груп, що нині використовуються переважно в миротворчих операціях. Загалом сформовано 18 таких груп, кожна з яких налічує близько 1,5 тисячі військовослужбовців.

Третій етап концептуального розвитку спільної політики оборони і безпеки ЄС набув чіткої форми у червні 2016 року після презентації нової Глобальної стратегії із зовнішньої та безпекової політики, розробленої Високим представником ЄС із закордонних справ і безпекової політики Федерікою Могеріні. Цей документ замінив попередню стратегію від 2003 року. Під назвою «Спільне бачення, спільні дії: сильніша Європа» нова стратегія сформулила колективний погляд країн-членів щодо глобальної ролі ЄС та визначила стратегічні напрями його розвитку у сфері безпеки. Стратегія стала символом консолідованого бачення спільного майбутнього Європи проєвропейськими силами ЄС [21].

Основною метою у сфері оборони ця стратегія проголошує суттєве посилення здатності ЄС до автономних дій у разі необхідності діяти незалежно від НАТО. Передбачається розширення безпекових можливостей шляхом поглиблення взаємодії між країнами-членами для ефективного

використання наявних ресурсів, а також поступового збільшення оборонних бюджетів. Окремо наголошується на фінансуванні нових військових розробок за багатостороннім принципом через загальноєвропейські фонди, що має сприяти вирішенню проблем дублювання функцій та недостатньої взаємосумісності збройних сил.

Крім того, стратегія окреслює амбіційні завдання виходу Євросоюзу на глобальний рівень у сфері безпеки та оборони, прагнучи трансформувати організацію з регіонального об'єднання до статусу ключового глобального гравця. Однак досягнення поставлених цілей значною мірою ускладнюється кризами всередині Євросоюзу, які виникають як під впливом внутрішньополітичних викликів, так і через зовнішні фактори, що стали особливо очевидними в останній період.

У Європейському Союзі відбувається активне переосмислення важливості здатності самостійно протистояти сучасним загрозам. Організація здобула стратегічну автономію, а питання спільної політики безпеки та оборони (СПБО) зайняли пріоритетне місце й опинилися на рівні уваги глав держав. За перший рік реалізації Глобальної стратегії ЄС не лише ухвалив низку ключових політичних рішень, але також зробив практичні кроки для посилення безпеково-оборонного компонента [21].

Першим важливим досягненням стало схвалення "Зимового пакета" документів із європейської безпеки й оборони. Ці документи заклали основу для подальшого ухвалення плану "постійного структурного співробітництва". Другим кроком стала модернізація оборонних управлінських структур ЄС, серед яких значне місце займає новий військовий штаб ЄС, який виник у межах впровадження Глобальної стратегії.

Створення військового штабу викликало гарячі дискусії серед експертів щодо ідеї формування "європейської армії". На цей момент такий сценарій виглядає малоймовірним, оскільки він може призвести до розколу трансатлантичної єдності. Не всі країни ЄС підтримують цю ідею, а розмежування функцій між ЄС і НАТО у сфері оборони є надзвичайно

складним завданням. Тим не менш, окремі аспекти спільної оборонної політики реалізуються – наприклад, через бойові тактичні групи. Також тривають дебати щодо можливого створення "оборонного союзу", запропонованого Європарламентом наприкінці 2016 року.

Важливим аспектом стало посилення співпраці між ЄС і НАТО, яке передбачене Глобальною стратегією. НАТО залишається ключовою опорою Євросоюзу у протидії військовим загрозам, оскільки жодна країна-член ЄС не має достатніх потенційних ресурсів для самостійного захисту. У червні 2016 року була підписана Спільна декларація ЄС-НАТО, яка визначила напрями співпраці між двома організаціями. У грудні того ж року ці напрями були деталізовані завдяки спеціальному пакету пропозицій, що складається з 40 пунктів. Однак він більше функціонує як індикативний документ, ніж як план конкретних заходів. Серед успішних прикладів такого співробітництва можна згадати угоду про створення Центру протидії гібридним загрозам у Гельсінкі, підписану країнами-членами ЄС і НАТО у квітні 2017 року.

Останнім важливим елементом стала необхідність перегляду оборонних витрат окремих країн-членів ЄС. Деякі держави вже оголосили про плани збільшення своїх бюджетів на оборону [22].

3.2 Роль цифрової трансформації та інновацій у майбутньому ЄС

Цифрова трансформація держав та урядів залишається ключовим пріоритетом для країн Європейського Союзу. У стратегічних документах, таких як ініціатива «Цифрове десятиліття ЄС» і європейська декларація «Цифрові права та принципи», визначено основні напрями розвитку цифровізації ЄС до 2030 року, а також сформульовано цінності, які слід поважати у цифровому світі. Ці цінності, зі своєю людиноцентричною природою, також гармонійно узгоджуються з підходом України. Досягнення поставлених цілей спрямовано на забезпечення розвитку суверенного, стійкого та конкурентоспроможного цифрового потенціалу в межах ЄС [23].

Для реалізації масштабних завдань цифрової трансформації Євросоюз фокусує увагу на чотирьох ключових напрямках: розвиток цифрових навичок у громадян, створення надійної цифрової інфраструктури, активна цифровізація бізнесу із впровадженням штучного інтелекту (AI), а також модернізація державних послуг через цифрові технології. Особливий акцент робиться на забезпеченні цифрових прав і принципів, що вказує на прагнення побудувати суспільство, орієнтоване насамперед на інтереси людини. Таке бачення підкреслює людиноцентричний підхід, який активно застосовують не лише країни ЄС, але й Україна. Вдосконалення цифрових інструментів та розширення доступу до різноманітних публічних послуг відповідно до життєвих потреб населення лише підтверджують цю орієнтацію [23].

Політична програма «Цифрове десятиліття ЄС до 2030 року» окреслює основні напрямки діяльності країн-членів, серед яких безпечна цифрова інфраструктура, розвиток бізнесу через цифрові інструменти, оцифрування державних послуг, покращення цифрової грамотності населення, підтримка онлайн-цінностей та принципів суспільства, а також міжнародне співробітництво. Ці аспекти заслуговують на детальніший аналіз, аби глибше зрозуміти пріоритети і тенденції розвитку цифрового середовища ЄС.

Цифрова інфраструктура, що забезпечує безпечне підключення, є ключовим компонентом стратегічних пріоритетів Європейського Союзу в межах ініціативи «Цифрове десятиліття ЄС». До 2030 року планується забезпечити гігабітне покриття для всіх домогосподарств, а продуктивні мережі 5G мають бути розгорнуті у всіх населених пунктах. На даний момент оптоволоконні мережі, які є основою для гігабітного з'єднання, охоплюють лише 56% домогосподарств ЄС, тоді як мережі 5G забезпечують покриття для 81% населення, хоча в сільських районах цей показник скорочується до 51%. Водночас розгортання автономних мереж 5G відбувається з уповільненням, а якість їхньої роботи залишається нижчою за очікування користувачів і вимоги промисловості. Близько 55% домогосподарств у сільській місцевості все ще не мають доступу до сучасних мереж, а 9%

домогосподарств зовсім не охоплені фіксованими мережами. Для досягнення повноцінного гігабітного покриття та впровадження 5G у всіх населених пунктах знадобиться додаткове фінансування у розмірі не менше 200 мільярдів євро. Країни-члени ЄС повинні провести ґрунтовний аналіз наявного стану підключення та використати фінансові механізми для доповнення приватних інвестицій у комерційно нежиттєздатних регіонах, серед яких сільські та віддалені території. У цьому контексті слід урахувувати переваги проінвестиційної нормативно-правової бази ЄС.

Україна стикається зі схожими викликами щодо забезпечення цифрового покриття, однак ситуація ускладнюється наслідками широкомасштабної війни, яку розпочала росія. Попри це, країна прагне забезпечити рівномірне охоплення всієї території сучасними мережами для підтримки цифрової трансформації та забезпечення доступу кожному громадянину до переваг цифровізації.

Цифровізація бізнесу виступає одним із ключових напрямів цифрової трансформації в рамках «Цифрового десятиліття». Її реалізація передбачає досягнення трьох стратегічних цілей: 75% підприємств ЄС повинні впроваджувати послуги хмарних обчислень, технології великих даних або штучний інтелект; щонайменше 90% малих і середніх підприємств мають досягти базового рівня цифрової інтеграції; кількість технологічних компаній-«єдинорогів», оцінених понад мільярд євро, повинна подвоїтися. Досягнення зазначених цілей також вимагає значних фінансових вливань. Для цього держави-члени повинні підвищувати рівень обізнаності про переваги цифровізації бізнесу, активно просувати створення та діяльність Європейських центрів цифрових інновацій. Хоча за останнє десятиліття кількість «єдинорогів» у ЄС значно зросла, європейський ринок продовжує поступатися провідним економікам світу. На початку 2023 року в ЄС налічувалося 249 таких компаній, тоді як у США їх було 1444, а в Китаї — 330. Продовження позитивної динаміки досягнень потребує безперервної роботи для подолання економічних і технологічних розривів [21].

Цифровізація державних послуг є ключовою складовою сучасної політики, спрямованої на досягнення цілей «Цифрового десятиліття». Ця ініціатива передбачає забезпечення стовідсоткової онлайн-доступності основних державних послуг, а також впровадження електронної ідентифікації для всіх громадян. Багато держав-членів Європейського Союзу сьогодні мають значний потенціал для повної цифровізації своїх адміністративних процедур, медичних записів та технологій електронної ідентифікації (eID). Однак реалізація цих амбітних завдань вимагає суттєвих інвестицій, зокрема для покращення доступу до послуг у транскордонному форматі та підвищення їхньої ефективності. У рамках цього контексту триває розгортання European Digital Identity Wallet, запуск якого заплановано на завершення до 2030 року. Цей інструмент буде доповнений створенням цифрового євро, концепцію якого презентували у червні 2023 року. Україна також прагне досягти аналогічного рівня цифровізації державних послуг, активно адаптуючи власні технології до сучасних викликів.

У сфері цифрових навичок Європейський Союз визначив амбітну мету: забезпечити базовий рівень цифрових компетенцій щонайменше у 80% осіб віком від 16 до 74 років, а також сприяти підготовці 20 мільйонів професіоналів у галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) до 2030 року. Для виконання цього завдання країни-члени ЄС мають пріоритизувати інвестиції в якісну освіту та програми розвитку цифрових навичок. Україна також активно працює в цьому напрямі, пропонуючи широкий спектр курсів і тренінгів для населення, що стосуються опанування цифрових компетенцій. Крім того, функціонує мережа освітніх програм для державних службовців, які беруть на себе відповідальність за впровадження цифрових рішень у різні сфери суспільного життя.

Що стосується цінностей і принципів цифрового суспільства, ЄС послідовно виступає за безпечну та орієнтовану на людину цифрову трансформацію, закріплену в Європейській декларації про цифрові права та принципи. У цьому контексті були розроблені важливі політичні й

законодавчі інструменти, такі як Закон про цифрові послуги, Закон про штучний інтелект, Європейський закон про свободу медіа та нормативи щодо комунікацій у віртуальних світах. Цей комплекс регулюючих заходів повинен гарантувати захист прав громадян на тлі цифрових перетворень у державах-членах ЄС [21].

Не менш значущою є роль ЄС у сприянні міжнародному партнерству в сфері цифрової трансформації. Програма Digital Decade 2030 приділяє особливу увагу важливості глобального співробітництва з метою просування європейських цінностей серед однодумців і партнерів. Досягнення в межах цієї програми демонструються завдяки цифровому партнерству з Японією, Республікою Корея та Сінгапуром, а також через Торгово-технологічні ради із Сполученими Штатами та Індією. Крім того, ЄС посилив підтримку цифрової трансформації України, інтегрувавши її до зони безкоштовного роумінгу Європейського Союзу, що стало надзвичайно важливим кроком для українських громадян, особливо тих, хто перебуває за межами країни. Це рішення дозволяє підтримувати зв'язок із близькими в умовах повномасштабної війни, що триває [23].

Забезпечення цифрових прав і принципів є ключовою метою цифрового десятиліття Європи та України. 15 грудня 2022 року президентка Європейської комісії Урсула фон дер Ляєн, разом із президенткою Європейського парламенту Робертою Мецолою та прем'єр-міністром Чехії Петром Фіалою, під час головування Чехії в Раді ЄС підписала Європейську декларацію про цифрові права та принципи. Ця декларація, представлена Комісією у січні 2022 року, закріплює зобов'язання Європейського Союзу забезпечити безпечну, стійку та орієнтовану на людину цифрову трансформацію відповідно до фундаментальних цінностей та прав ЄС.

Цифрова трансформація охоплює всі сфери сучасного життя, створюючи можливості для поліпшення добробуту, розвитку й стабільності. Водночас вона породжує ризики, на які має реагувати державна політика. За

допомогою Декларації ЄС прагне захистити європейські цінності через такі кроки [23]:

- орієнтація цифрової трансформації на людину;
- сприяння солідарності та інклюзії завдяки розширенню доступу до цифрових технологій, освіти, тренінгів і нових навичок;
- забезпечення справедливих умов праці та надання якісних цифрових державних послуг;
- гарантування свободи вибору і створення чесного цифрового простору;
- заохочення участі людей у цифровій громадській сфері;
- зміцнення безпеки та захисту в цифровому середовищі з акцентом на потреби молоді;
- підтримка стійкого розвитку.

3.3 Можливості для України в контексті сучасних викликів ЄС

Сучасний Європейський Союз опинився перед низкою масштабних викликів, які змінюють його політичну, економічну та соціальну архітектуру. Повномасштабна війна росії проти України, енергетична криза, кліматичні зміни, зростання політичного радикалізму та внутрішні розбіжності між державами-членами, все це змушує ЄС переглядати свої підходи до зовнішньої політики, безпеки, економіки та розширення. У цьому складному контексті Україна отримує унікальний шанс не лише наблизитися до членства в ЄС, а й стати активним учасником процесу трансформації самого Союзу. Україна вже не просто асоційований партнер чи країна-сусід, а вона стала символом боротьби за європейські цінності, демократію та верховенство права [24].

Отримання статусу кандидата на вступ у 2022 році стало не лише політичним жестом підтримки з боку ЄС, але й визнанням того, що Україна є невід'ємною частиною європейського простору. У відповідь на агресію росії

ЄС продемонстрував небачену досі єдність: були запроваджені потужні санкції, надана військова та фінансова допомога, а також ініційовано процес переосмислення безпекової стратегії. Усе це відкрило вікно можливостей для України впливати на європейську політику, посилювати співпрацю з європейськими інституціями, залучати інвестиції та модернізувати державу відповідно до стандартів ЄС.

Однією з ключових сфер, у якій відкривається потенціал для тіснішої інтеграції, є енергетика. Війна продемонструвала вразливість Європи до енергетичної залежності від росії. У відповідь ЄС запустив програму REPowerEU, яка передбачає відмову від російських енергоресурсів, розвиток зеленої енергетики та децентралізацію енергетичних систем. Україна, маючи значний потенціал у сфері відновлюваної енергетики, може стати стратегічним партнером у постачанні зеленої енергії, водню, а також забезпечити транзит енергоносіїв завдяки своїй інфраструктурі. Інтеграція української енергосистеми з ENTSO-E це лише перший крок у напрямку повноцінної участі в європейському енергетичному ринку [25].

Крім того, в умовах розбалансування традиційних структур ЄС з'являються нові формати співпраці, які відкривають додаткові можливості для України. Європейське політичне співтовариство стало майданчиком для політичного діалогу, де Україна може посилювати свій вплив, не чекаючи формального вступу. Посилюється співпраця з країнами Центральної та Східної Європи, зокрема Польщею, Чехією, країнами Балтії, які активно лобіюють українські інтереси в ЄС. Участь у регіональних ініціативах, оборонних альянсах, транспортних коридорах, кібербезпеці, все це дозволяє Україні не бути осторонь, а бути серед ключових гравців у новій конфігурації Європи [26].

Однак жодна з цих можливостей не буде реалізована без глибоких внутрішніх реформ. Європейський Союз, попри політичну підтримку, залишається вимогливим до кандидатів. Критерії Копенгагенських вимог, це не формальність, а реальний механізм перевірки готовності країни до

членства. Тому реформи у сфері судочинства, боротьби з корупцією, реформа державного управління, цифровізація та економічна лібералізація, це не лише частина зобов'язань перед ЄС, а й нагальна потреба самої України. Прозорі інституції, незалежні суди, ефективна антикорупційна система, все це необхідне не лише для інтеграції, але й для відновлення довіри громадян та залучення інвестицій.

Важливо, що Україна вже довела свою здатність до швидких змін навіть в умовах війни. Проведення цифрових реформ, децентралізації, дерегуляції та підтримка малого бізнесу під час бойових дій є безпрецедентним прикладом адаптивності. ЄС це бачить і визнає, що Україна - це не слабка країна, яку потрібно "підтягувати", а партнер, здатний робити внесок у безпеку, економіку та політику об'єднаної Європи [27].

Таким чином, сучасні виклики Європейського Союзу створюють унікальні можливості для України. Геополітична нестабільність змушує ЄС шукати нових партнерів і переглядати підходи до розширення, а енергетичний та безпековий контексти відкривають нові шляхи для стратегічної співпраці.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було встановлено, що Європейський Союз є унікальним інтеграційним об'єднанням, яке має складну й водночас динамічну історію становлення. Починаючи з післявоєнного періоду, коли головним завданням європейських держав було подолання руйнівних наслідків Другої світової війни та запобігання майбутнім конфліктам, ідея об'єднання поступово еволюціонувала від економічної співпраці до всеосяжної політичної та інституційної інтеграції. Етапи розвитку від створення Європейського об'єднання вугілля і сталі до підписання Маастрихтського договору та подальших розширень довели, що ЄС здатний адаптуватися до нових умов та зберігати свою привабливість для держав-членів і країн-кандидатів.

Важливе значення мають інституції ЄС, серед яких провідну роль відіграють Європейська комісія, Європейський парламент, Рада Європейського Союзу, Європейська рада та Суд ЄС. Вони формують складну систему прийняття рішень, що поєднує наднаціональні та міжурядові елементи. Такий механізм дозволяє балансувати між інтересами окремих держав і спільними завданнями всього Союзу. Однак складність інституційної архітектури іноді стає джерелом бюрократизації та затримки ухвалення рішень, що, у свою чергу, посилює внутрішні суперечності.

У політичному аспекті ЄС перетворився на впливового глобального гравця, здатного формувати порядок денний не лише в Європі, але й у світі. Водночас процес прийняття рішень у сфері зовнішньої політики та безпеки часто залежить від консенсусу між країнами-членами, що уповільнює реакцію на кризові ситуації. Економічний вимір розвитку демонструє значні досягнення: створення єдиного ринку, запровадження спільної валюти, високий рівень економічної інтеграції. Разом з тим, економічні кризи 2008–

2009 рр. і пандемія COVID-19 показали вразливість окремих держав та нерівномірність економічного розвитку всередині Союзу. Соціальна політика ЄС спрямована на захист прав громадян, розвиток освіти, науки та культури, однак рівень соціальної згуртованості в країнах Європи досі залишається нерівномірним.

Аналіз сучасних проблем Європейського Союзу дозволяє зробити висновок, що інтеграційний проєкт стикається з новим спектром викликів, які суттєво впливають на його внутрішню стабільність та міжнародні позиції. Одним із найбільш відчутних факторів стала міграційна криза, що розгорнулася після 2015 року у зв'язку з військовими конфліктами на Близькому Сході та в Африці. Масовий наплив біженців виявив структурні слабкості ЄС у сфері захисту кордонів, розподілу міграційного навантаження між країнами-членами та інтеграції мігрантів у приймаючі суспільства. Деякі держави виявили готовність брати активну участь у вирішенні проблеми, тоді як інші зайняли обережну або навіть відмовну позицію. Це призвело до політичних суперечностей усередині Союзу, посилення популістських і євроскептичних настроїв та певної кризи солідарності. У той же час міграційна політика стимулювала дискусії про необхідність реформування Шенгенської зони, зміцнення Frontex та формування спільної системи розподілу міграційних потоків, що стало одним із ключових завдань подальшої інтеграції.

Другим стратегічним викликом є зміна клімату та впровадження «зеленого курсу». ЄС став одним із глобальних лідерів у розробці та реалізації кліматичної політики, проголосивши курс на досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року. Разом з тим, реалізація цих амбітних планів супроводжується низкою труднощів. По-перше, країни-члени мають різний рівень економічного розвитку, що зумовлює різну готовність до масштабних екологічних трансформацій. По-друге, перехід на відновлювані джерела енергії та декарбонізація промисловості вимагають значних інвестицій, що може створити додаткове навантаження на бюджети

держав і бізнес. По-третє, «зелений курс» провокує протиріччя між короткостроковими економічними інтересами та довгостроковою екологічною безпекою. Попри це, ЄС зберігає намір виступати прикладом для інших світових регіонів у сфері боротьби зі зміною клімату.

Отже, сучасні дилеми ЄС мають комплексний характер і проявляються на різних рівнях, від внутрішньої солідарності та єдності держав-членів до здатності реагувати на глобальні кризи. Міграційні процеси, кліматичні виклики та енергетична нестабільність не лише випробовують Європейський Союз на міцність, а й стимулюють пошук нових стратегічних підходів, здатних забезпечити його стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

Перспективи розвитку Європейського Союзу безпосередньо залежать від здатності його інституцій і держав-членів виробляти узгоджені рішення та стратегічно реагувати на сучасні дилеми. Одним із ключових напрямів залишається формування спільної зовнішньої та безпекової політики. Геополітичні виклики, зокрема російська агресія проти України, зростання впливу Китаю та нестабільність у країнах-сусідах, вимагають від ЄС переходу від декларативних заяв до практичних механізмів колективної безпеки. Хоча Спільна зовнішня та безпекова політика поки що значною мірою залежить від консенсусу між державами, посилення оборонної співпраці, ініціативи з розвитку Європейського оборонного агентства та поступове збільшення оборонних витрат свідчать про готовність ЄС відігравати більш активну роль у глобальній безпековій архітектурі.

Важливою складовою майбутнього розвитку є цифрова трансформація та інновації. Європейський Союз робить ставку на створення єдиного цифрового ринку, розвиток штучного інтелекту, кібербезпеки та сучасної інфраструктури. Це має на меті не лише підвищення конкурентоспроможності економіки, але й зміцнення стратегічної автономії від зовнішніх технологічних центрів. Цифровізація є також ключовим інструментом у реалізації «зеленого курсу», оскільки дозволяє підвищити енергоефективність та забезпечити більш раціональне використання ресурсів.

Однак успішність цифрової трансформації залежатиме від того, наскільки ЄС зможе подолати нерівність між країнами-членами у сфері інноваційного розвитку та інвестицій у науку.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що майбутнє Європейського Союзу визначатиметься здатністю поєднувати внутрішню згуртованість із відкритістю до нових членів та партнерів. Подолання існуючих дилем можливе лише за умови балансування між національними інтересами країн-членів та загальносоюзними цілями. Цифровізація, «зелений курс» та формування нової безпекової парадигми стануть основними векторами розвитку у найближчі десятиліття. Україна, у свою чергу, може стати важливим елементом цієї стратегії, сприяючи як посиленню європейської безпеки, так і економічному та соціальному оновленню Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Declaration of 9th May 1950 delivered by Robert Schuman. European Issue. 2011. No. 204. P. 3.
2. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник. / Т.М. Анакіна, Т.В. Комарова, О.Я. Трагнюк, І.В. Яковюк та ін. ; за заг. ред. І.В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 360 с.
3. Садула Л.М.. Жан Монне – ідеолог європейської інтеграції. Науковий вісник НЛТУ України. 2012. № 22.2. С. 394–400.
4. Перепьолкін С.М., Самотуга А.В., Філянїна Л.А. Конспект лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу». Дніпро, 2016. 160 с.
5. Рогач О.І., Анісімова О.Ю. Українська дипломатична енциклопедія / ред. Л.В. Губерський (голова) та ін. Київ : Знання України, 2004. 760 с. ISBN 966-316-039-X.
6. Інституційна система ЄС : навч. посіб. / Л.Л. Прокопенко, О.М. Рудік, Н.М. Рудік. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. – 220 с.
7. Миронова М. Шенгенські угоди. Українська дипломатична енциклопедія : Л.В. Губерський (голова). Київ : Знання України, 2004. Т. 2 : М – Я. 812 с. ISBN 966-316-045-4.
8. Економічна правда. Єврокомісія прогнозує рецесію у Польщі. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2009/05/5/191973/>.
9. Європейський Союз та його роль. Новини Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.org/uk/nato/program.htm>.
10. Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України / І.В. Клименко, І.В. Ус. Київ : НІСД, 2012. – 88 с. ISBN 978-966-554-173-8

11. Яковюк І.В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія. Харків : Право. 2013. 760 с.
12. Allenbach-Ammann János EU economic policy in 2023: The great unlevelling? EURACTIV.com : 5.01.2023. URL : <https://www.euractiv.com/section/economyjobs/news/eu-economic-policy-in-2023-the-great-unlevelling/>
13. Готра В.В. Сутність та особливості інтеграційних процесів як чинника розвитку національної економіки. Науковий вісник Ужгородського Університету. 2018. С. 42-48.
14. Willis A. (25.03.2010) Eurozone leaders agree on Franco-German bail-out mechanism, EU Observer : web-site. URL : <https://euobserver.com/green-economy/29773>
15. Сідоров В.І. Торгово-економічна складова регіональних економічних процесів в умовах глобалізації. Бізнес Інформ. 2016. №6. С. 31-37.
16. Гронтковська Г.Е., Ряба О.І., Венцурик А.М., Красновська О.І. Міжнародна економіка: навч. посіб. За ред. Г.Е. Гронтковської. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 384 с.
17. Трихліб К.О. Інтеграція: сутність і особливості. Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 100-105.
18. Plans emerge for 'European Monetary Fund' EU. Observer : web-site. URL : <https://euobserver.com/green-economy/29623>
19. Войціховський А.В. Міжнародне право : підруч. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.
20. Шнирков О.І. Місце європейського союзу у світовій економіці. Матеріали для лекцій : веб-сайт. URL : <https://e-learning.iir.edu.ua>
21. Eurostat : web-site. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat>
22. Колінець Л.Б. Аспекти антикризової політики Європейського Союзу. Sciences of Europe. 2017. VOL 4, №13. С. 32-37.

23. EU priorities. EU : web-site. URL : https://european-union.europa.eu/prioritiesand-actions/eu-priorities/european-union-priorities-2019-2024_en
24. EU to reduce Russia energy dependency. DW : web-site. URL : <https://www.dw.com/en/eu-unveils-plan-to-reduce-russia-energy-dependency/a-61047997>
25. Батаренко А.О. Проблеми та перспективи європейської інтеграції України. Науковий вісник Інституту міжнародних відносин НАУ. 2014. №1. С. 34-37.
26. Матюшенко І.Ю., Беренда С.В., Резніков В.В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навч. посіб. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 504 с.
27. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції : навчальний посібник / І.Ю. Матюшенко, С.В. Беренда, В.В. Резніков. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. 504 с.